

Notícia sobre la troballa d'unes monedes romanes a Alaquàs (1898)

El descobriment –fortuït o previst– d'objectes, utensilis i instruments procedents de la quotidianitat humana, com ara peces de ceràmica, rajoles, monedes, anells, polseres, etc., ha estat, tradicionalment, una de les eines més eficaces de coneixement i aproximació a les cultures i civilitzacions que ens varen precedir en el temps. És la grandesa de l'arqueologia, i, en aquest sentit, no hi ha cap dubte que una de les restes materials que més informació proporciona al voltant del sistema d'organització –política, sobretot– i de funcionament col·lectiu dels nostres avantpassats són les monedes. Com és ben conegut, les monedes, potser la forma més habitual de mesurar comunament el valor material de les coses, canvien periòdicament d'encuny en funció del règim o període polític que les emet; i és així com, actualment, i tan sols deu anys després d'haver-la fet servir de manera diària, tots contemplem la pesseta com una rèmorra del passat a la qual, tanmateix, va lligada una part de la nostra vida i de persones tan pròximes a nosaltres com ara els nostres pares i avis.

En aquest sentit, en el de la important font d'informació històrica que representa la numismàtica, durant el passat mes de juliol vàrem poder llegir a la premsa com la troballa d'una moneda de l'antiga Corona d'Aragó –d'un croat: «Moneda antiga d'argent, de valor variable segons les èpoques, però que solia ésser aproximadament de dotze a divuit diners», segons la definició que en fa el *Diccionari Català, Valencià, Balear*– a l'assentament de la Pobla d'Ifac, al municipi de Calp; d'un croat, deia, pertanyent a l'època en què regnà Alfons III el Benigne (1327-1336) i encunyat a Barchinona –és a dir, la Barcelona medieval–, i que permeté afinar millor la data de construcció de l'església gòtica de la Mare de Déu dels Àngels, que els arqueòlegs situen ara entre els anys 1320 i 1340, convertint-lo així en el temple més antic de la zona.

De fet, el territori conegut com a Pla de Quart –i integrat pels termes municipals d’Alaquàs, Aldaia, Manises, Quart de Poblet, Torrent, Riba-roja de Túria i Vilamarxant– ha estat tradicionalment un lloc ben productiu, des del punt de vista arqueològic. La ubicació de viles i assentaments romans al llarg d’aquest territori –com ara la coneguda com a Ereta del Moros, al terme municipal d’Aldaia¹– ha provocat que les restes i les petjades que el pas de la civilització romana deixà als nostres pobles no resulten en absolut estranys, ans al contrari: abundosos i significatius.

Així, se sap que en 1887, al nucli poblacional conegut com a Mas del Jutge (Torrent), es varen trobar diferents objectes de procedència romana, entre els quals monedes i diversos utensilis d’ús quotidià. En 1912 s’hi trobà un mosaic policromat decorat amb peixos i d’altres animals marins. I en 1948, i també pels voltants del Mas del Jutge, molt a prop del barranc de l’Horteta i mirant cap a El Vedat, aparegueren paviments, gerres, odres, àmfores i diverses monedes de bronze de l’època d’Antoni Pío (segle II) i de Constantí el Gran (segle IV).

Amb tot, és probable que la més important d’aquestes troballes siga la que es produí en dues etapes, en 1884 i 1924, al terme municipal d’Aldaia, concretament a l’assentament denominat l’Ereta dels Moros. Es tracta de l’estàtua que fou batejada amb el nom de Bacus d’Aldaia, i és una representació en marbre d’una divinitat grecollatina. La professora Carmen Aranegui, que l’ha estudiada, ha sintetitzat la història de la descoberta de l’estàtua amb les següents paraules: «L’any 1884 Pascual Simón trobà el fragment de la part inferior d’aquesta escultura quan llaurava un camp seu a Aldaia, al lloc anomenat l’Ereta dels Moros, i tot pensant que era una imatge de sant Roc, la conservà a sa casa i es negà a vendre-la. En morir l’autor del descobriment, un fill seu entropessa amb la resta de l’escultura quan llaurava el mateix

¹ En 2008 Rafael Pérez Mínguez donà les coordenades exactes de localització de l’Ereta dels Moros: 39° 26’ Lat. N y 0° 31’ Long. W.; i situà la seua ubicació cronològica entre els segles II i V d. C., i especial, en una xicoteta elevació junt al Barranc de Xiva, en una zona propera al Pont dels Cavalls. Pel que fa a les restes i els diversos materials que hi han sigut trobats, assenyala: «Algunos restos de edificación romana y un hermoso mosaico de bellos colores con inscripciones y figuras. Cuatro grupos de edificación, dos de ellos parecen cisternas o construcción parecida. Barniz negro, *terra sigillata* clara, *tegulae*, *dolia*, *pondus*, ánforas, estucos, pavimentos destrozados por los trabajos agrícolas, fragmento de loseta de mármol, monedas. Llama la atención el espesor de las paredes de las *dolia* y su enorme tamaño; quizá se tratara de algún establecimiento de explotación oleícola, por su emplazamiento y cultivos próximos. Cerca de la villa pasa el antiguo camino, hoy abandonado, de Aldaia al Pla de Quart. A finales del siglo XIX se encontró media escultura de Baco y, en los años veinte del siguiente siglo, el resto. Está depositada en el Museo Arqueológico Nacional». PÉREZ MÍNGUEZ, Rafael, «Relación provisional de las villas romanas desde el sur del río Turia hasta la sierra de Benicadell-Agullent», *Archivo de Prehistoria Levantina*, vol. XXVII, València, 2008, p. 242.

Bacus d'Aldaia, localitzat en dues meitats en 1884 i 1924, respectivament, al lloc anomenat l'Ereta dels Moros (Aldaia).

camp, cap a l'any 1924. En veure completa la representació d'una figura nua, la família admet que no és un sant i la ven a l'erudit valencià Arévalo; més tard va passar a l'Estat (1930) i ingressà en el Museu Arqueològic Nacional en 1931, on és reconstruïda i es restaura tot la imatge², i on a hores d'ara es custodia. Així mateix, cal dir que una rèplica de gran qualitat d'aquesta escultura pot ser contemplada, actualment i des de fa anys, al rebedor de Teatre Auditori Municipal d'Aldaia (TAMA).

En relació a totes aquestes troballes, i parlant del cas concret de Torrent, el web de la Federació Valenciana de Municipis i Províncies (<http://www.fvmp.es/fvmp3/guia/4.2.guia-gen-localizacion.html?codine=46244>) destaca: «La “Paret decantà” cerca del Mas de Guindilla, y entre el lugar de los hallazgos de 1948 y la Ereta dels Moros, indica la continuidad de una línea de asentamientos romanos que cruzaban en diagonal la actual carretera del Mas del Jutge, a unos dos kilómetros escasos del casco urbano actual. La “Paret decantà”, unida a un ramal del camino que desde Sagunt se dirigía a Algemesí, alejándose de l'Albufera y pasando por nuestro término, cerca de la estación romana de Les Penyetes, refleja de manera feaciente lo que Roma fue en el acercamiento de nuestros antepasados a la civilización».

Doncs bé, en favor de la importància d'aquesta línia d'assentaments romans, i més concretament de l'Ereta dels Moros i de la partida denominada «Paret decantada», caldria sumar les 47 monedes imperials romanes trobades al terme d'Alacuàs a finals del segle XIX. D'aquesta manera, cal dir que la descoberta es produí de manera fortuïta, segurament durant els mesos d'octubre o novembre de 1898, a un camp propietat de Vicent Soriano Gomis. Coneixem aquesta informació gràcies a l'article-informe que redactà un especialista en numismàtica que únicament firmà amb les sigles, J. E., i que amb el títol «Hallazgo de monedas romanas en Alacuás» fou publicat el 3 de febrer

² La professora Aranegui també en fa la següent descripció: «El Bacus d'Aldaia és una obra de marbre blanc de dimensions un poc inferiors al natural, reconstruïda i restaurada. El personatge, jove, apareix amb una corona de flors i una cinta al cap, amb cabells llargs partits en el centre; el cos nu, només amb la pell de cérvol creuada al tors i calçant unes sandàlies; porta un gerro a la mà dreta sota el qual apareix la pantera, i el tirs (o bastó) –perdut– estaria a la mà esquerra. El moviment del cos és escàs, sense desplaçament de malucs a pesar que el pes és suportat pel peu dret i els braços tampoc no impliquen un moviment dels múscles, per la qual cosa la figura té una certa pesadesa si la comparem, per exemple, amb el Bacus de la casa de Mitra de Cabra, conservat al Museu de Còrdova, o amb el de Tarragona. No s'ha trobat a l'Estat espanyol cap altre exemple igual a la peça d'Aldaia». Vegeu: ARANEGUI GASCÓ, Carmen, «El Bacus d'Aldaia», *Annals de l'Institut d'Estudis Comarcals*, núm. 8, IDECO, Torrent, 2002, p. 167-172.

de 1899 al diari *Las Provincias* (reproduïm l'article en apèndix). Així, segons el que s'assegura a les línies introductòries de l'estudi sabem que el camp estava situat junt al Barranc dels Cavalls, a la partida coneguda com a «Paret decantada»: «Al cortar un ribazo que separaba dos campos, y a poco más de palmo y medio de la superficie, sueltas y sobre un pequeño puñado de tierra de color plumizo, distinto al de la demás del campo, viéronlas los trabajadores, que, creyendo al principio que eran lo que el pueblo llama *marrochs*, trataron de echarlas al barranco; pero alguien más inteligente les detuvo e inspiró la idea de entregarlas al dueño del campo». D'aquesta manera, és molt probable que el numismàtic i autor de l'article en tinguera notícia a través del propietari del terreny, que al principi de l'article fou qualificat com a amic, i del qual també digué: «A la amabilidad del Sr. Soriano debemos, pues, el haber podido hacer un estudio detenido de las mismas, siendo muy de notar que entre esas 47 monedas se hayan hallado 33 clases distintas».

NUMISMÁTICA

Hallazgo de monedas romanas en Alacuás

Cerca del mojón divisorio de los términos de Torrente y Alacuás, en término de este último pueblo, y en un campo propiedad de nuestro amigo D. Vicente Soriano Gomis, situado junto al «Barranquet dels Cavalls», en la partida de la «Paret decantada», se hallaron hace más de dos meses 47 monedas imperiales romanas. Al cortar un ribazo que separaba dos campos, y a poco más de palmo y medio de la superficie, sueltas y sobre un pequeño puñado de tierra de color plumizo, distinto al de la demás del campo, viéronlas los trabajadores, que, creyendo al principio que eran lo que el pueblo llama *marrochs*, trataron de echarlas al barranco; pero alguien más inteligente les detuvo e inspiró la idea de entregarlas al dueño del campo.

A la amabilidad del Sr. Soriano debemos, pues, el haber podido hacer un estudio detenido de las mismas, siendo muy de notar que entre esas 47 monedas se hayan hallado 33 clases distintas, como lo demuestra la siguiente relación:

Inici de l'article publicat al diari *Las Provincias* el 3 de febrer de 1899.

Igualment, resulta ben curiós que l'article es faça ressò de l'impuls que, en un primer moment, tingueren els treballadors del camp, sens dubte d'escassa formació i sensibilitat cultural i històrica, que, aliens a les dimensions de la troballa, varen estar a punt de llançar les monedes al barranc, ja que pensaven que es tractava de «marrochs». I què són –o eren– els marrochs? Doncs segons afirma el magne *Diccionari Català-Valencià-Balear* d'Antoni M. Alcover i Francesc de Borja Moll, un marroc era una «moneda marroquina de poca valor, com d'un cèntim i mig, que estigué en curs dins Espanya després de la guerra d'Àfrica de l'any 1860». És així com s'entén millor que, en un principi, aquella bona gent no donara cap valor, ni històric ni material, a la troballa.

Així, doncs, cal dir que, a banda de les línies introductòries –que ens informen sobre el lloc i la manera com varen ser trobades, l'estudi de J. E. està constituït per 33 entrades –una per cada classe de moneda– ordenades cronològicament; o, millor dit, agrupades pels noms dels sis successius emperadors romans de la segona meitat del segle I i principis del II que hi són representants. Així tenim: una moneda de Vitel·li –el nom complet del qual era Aule Vitel·li Germànic (nascut el 24 de setembre del 15 i mort el 22 de desembre del 69)–, emperador romà durant uns mesos de l'any 69; sis monedes de Vespasià –Titus Flavi Vespasià (9-79)–, que governà l'imperi durant els anys 69-79; dues monedes de Titus –Tit Flavi Sabí Vespasià (39-81)–, fill de Vespasià, emperador de l'any 79 al 81; sis monedes de Domicià –Titus Flavius Domicianus (51-96), fill de Vespasià i germà de Titus, que governà durant els anys 81-96; quatre monedes de Nerva –Marc Cocceu Nerva (35-98)–, emperador del 96 al 98; i catorze monedes de Trajà –Marc Ulpi Trajà (53-117), que governà des del 98 fins al 117 i que fou el primer emperador nascut fora d'Itàlia. D'altra banda, l'estudi de J. E. no sols es limita a identificar i classificar les monedes segons l'època a la qual pertanyen, sinó que també en fa una descripció física detallada, primer de l'anvers i després del revers, tal i com el lector podrà comprovar.

Finalment, i abans de donar pas a l'informe que ens descriu les monedes, no cal sinó agrair les hores que J. E. dedicà a redactar-lo; i també la deferència demostrada pel diari *Las Provincias*, aleshores dirigit per Teodor Llorente Olivares, que considerà oportú i convenient dedicar una part de les seues columnes a la publicació d'una notícia que tenia el municipi d'Alaquàs com a protagonista.

El nostre treball, que no ha pogut assolir la condició d'estudi i que per això pren la forma de mera notícia, es limita a deixar constància de la troballa realitzada a finals de 1898, i no sols no aclareix dubtes sinó que, en realitat, obri interrogants: Quina era la ubicació exacta del camp on es varen trobar les monedes? Qui era Vicent Soriano Gomis, el propietari del terreny? A qui corresponien les sigles J. E., especialista en numismàtica i autor de l'article? On varen anar a parar les monedes? Ja que en tenim la descripció detallada, seria possible localitzar-les, hui en dia? Reconstruir-les –vull dir, dibuixar-les–, almenys? De quina manera es relaciona aquesta troballa amb les realitzades abans i després de 1898 a la mateixa zona? I encara més... Són preguntes pertinents a les quals no he pogut contestar, entre altres coses perquè no tinc la formació adequada. Però, per a les quals espere que algun dia els nostres historiadors i/o arqueòlegs puguin trobar una resposta satisfactòria. Confiam-hi, perquè del que no hi ha dubte és que la història d'Alaquàs n'eixiria reforçada i enriquida.

APÈNDIX

Numismática. Hallazgo de monedas romanas en Alacuás³

J. E.

Cerca del mojón divisorio de los términos de Torrente y Alacuás, en término de este último pueblo, y en un campo propiedad de nuestro amigo D. Vicente Soriano Gomis, situado junto al «Barranquet dels Caballs», en la partida de la «Paret decantada», se hallaron hace más de dos meses 47 monedas imperiales romanas. Al cortar un ribazo que separaba dos campos, y a poco más de palmo y medio de la superficie, sueltas y sobre un pequeño puñado de tierra de color plomizo, distinto al de la demás del campo, viéronlas los trabajadores, que, creyendo al principio que eran lo que el pueblo llama *marrochs*, trataron de echarlas al barranco; pero alguien más inteligente les detuvo e inspiró la idea de entregarlas al dueño del campo.

A la amabilidad del Sr. Soriano debemos, pues, el haber podido hacer un estudio detenido de las mismas, siendo muy de notar que entre esas 47 monedas

³ *Las Provincias*, 3 de febrer de 1899.

se hayan hallado 33 clases distintas, como lo demuestra la siguiente relación:

Vitelio

1. *A[verso]*: VITELLIVS. GERM. IMP. AVG. TR. P. Cabeza laureada de Vitelio, vuelta hacia la derecha. *Reverso*: XV. VIR. SACR. FAC. Un delfín sobre un trí-pode. Debajo, un cuervo.

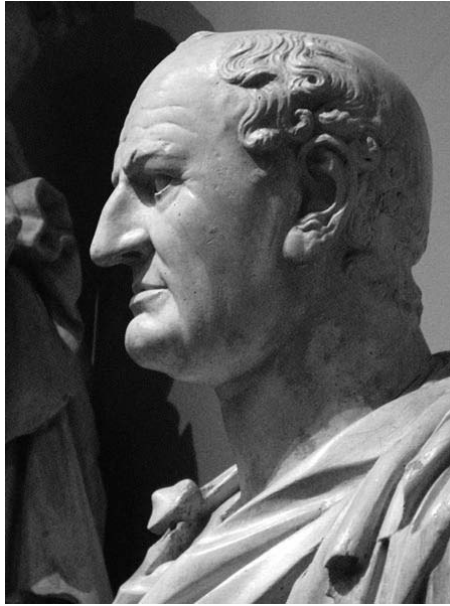
Bust de Vitel-li, emperador de l'imperi romà durant uns mesos de l'any 69.

Vespasiano

2. *[Anverso]*: IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. Cabeza laureada de Vespasiano a la derecha. *Rev[erso]*: COS. VII. Marte, de pié, llevando un trofeo; en el campo y detrás de la figura una espiga.

3. *Anverso*: igual a la anterior. *Reverso*: TR. P. COS. PON. MAX. Caduceo alado.

Rostre de Vespasià, emperador de l'imperi romà durant els anys 69-79.

4. [*Anverso*]: IMP. CAES. VESP. AVG. P. M. COS. IIII. Cabeza laureada de Vespasiano, a la dreta. *Rev[erso]*: AVGVR. TRI. POT. Instrumentos pontificales.

5. [*Anverso*]: IMP. CAES. VESP. AVG. CENS. Cabeza laureada a la dreta. *Rev[erso]*: Pontif. Max. El emperador sentado a la dreta, armado de [l]anza y sosteniendo un ramo con la mano izquierda.

6. [*Anverso*]: IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. Cabeza laureada a la dreta. *Rev[erso]*: PON. MAX. TR. P. COS. VI. Figura de mujer sentada a la izquierda, sosteniendo con la derecha una rama.

7. [*Anverso*]: IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. Cabeza laureada a la dreta. *Rev[erso]*: COS. ITER. TR. POT. Figura de mujer sentada a la izquierda, sosteniendo un caduceo y un ramo.

Tito

8. [*Anverso*]: T. CAESAR. VESPASIANVS. Cabeza laureada de Tito a la derecha. [*Reverso*]: IMP. XIII. Una cerda con tres crías.

9. [*Anverso*]: T. CAESAR. IMP. VESPASIANVS. Cabeza laureada a la derecha. [*Reverso*]: COS. VI. Marte de pie llevando un trofeo.

Domiciano

10. [*Anverso*]: IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. P. M. TR. P. XV. Cabeza laureada de Domiciano a la derecha. [*Reverso*]: IMP. XXII. COS. XVII. CENS. P. P. P. Pallas combatiendo armado de broquel y lanza; a sus pies un mochuelo.

11. [*Anverso*]: CAESAR. AVG. F. DOMITIANVS. COS. VII. Cabeza laureada de Domiciano, a la derecha. [*Reverso*]: PRINCEPS JVENTVTIS. Dos manos juntas sosteniendo una águila legionaria sobre la proa de un navío.

12. [*Anverso*]: CAESAR. AVG. F. DOMITIANVS. Cabeza como en la anterior. [*Reverso*]: ..... RES AVGVST. Figura de pie con traje talar sosteniendo una lanza con la derecha y unas espigas con la izquierda.

13. [*Anverso*]: IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. P. M. TR. P. VIII. Cabeza laureada como en las anteriores. [*Reverso*]: IMP. XXI. COS. XV. CENS. P. P. P. Pallas combatiendo, armado de broquel y lanza; a sus pies un mochuelo.

14. [*Anverso*]: CAESAR. AVG. F. DOMITIANVS. COS. VI. Cabeza laureada de Domiciano. [*Reverso*]: PRINCEPS. JVENTVTIS. Figura de mujer sentada, a la izquierda, sosteniendo un caduceo y una rama.

15. [*Anverso*]: IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. P. M. TR. P. VIII. Cabeza laureada, como en las anteriores. [*Reverso*]: IMP. XXI. COS. XV. CENS. P. P. P. Figura de pie con ropaje talar, armada de lanza; lleva en la derecha, al parecer, un haz de rayos, y a sus pies, y por detrás de la figura, se ve un broquel.

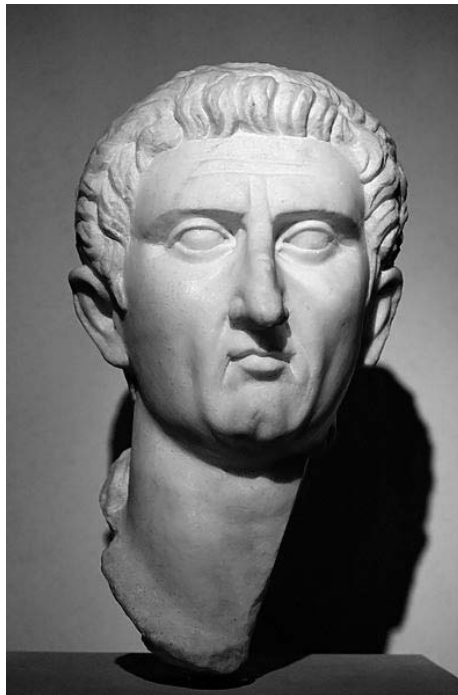
Nerva

16. *[Anverso]*: IMP. NERVA. CAES. AVG. P. M. TR. P. COS. III. P. P. Cabeza laureada de Nerva a la dreta. *Rev[erso]*: CONCORDIA EXERCITVVM. Dos mans juntes sobre una àguila legionaria.

17. Otra igual a la anterior, pero tiene la cifra II después de las abreviaturas TR. P. del anverso.

18. Igual a la núm. 16, pero la cifra anterior a las dos últimas P. P. del anverso, es II y no III como en aquella.

19. *Anverso* igual al núm. 17. *Rev[erso]*: LIBERTAS PVBLICA. La libertad, de pie, armada de la lanza y sosteniendo un gorro frigio.

Rostre de Nerva, emperador de l'imperi romà durant els anys 96-98.

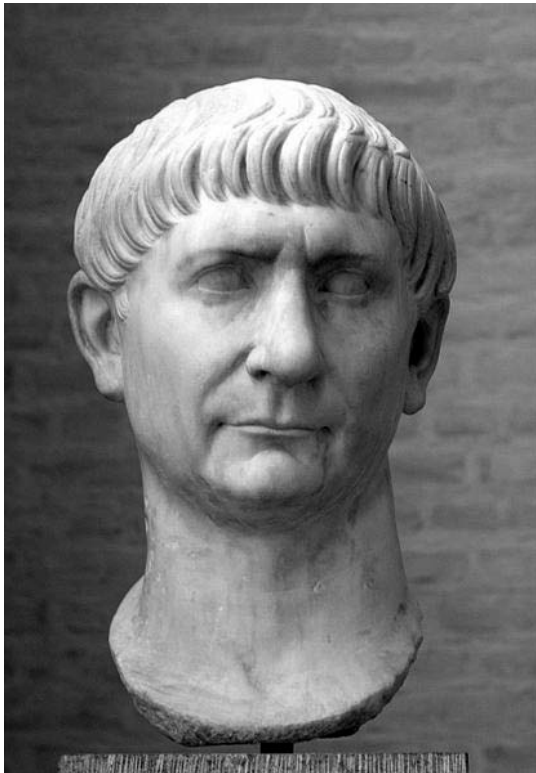
Trajano

20. [*Anverso*]: IMP. CAES. NERVA. TRAIAN. AVG. GERM. Cabeza laureada del emperador. *Rev[erso]*: P. M. TR. P. COS. IIII. P. P. Victoria de frente y de pie, sosteniendo una corona.
21. Igual anverso que la anterior. *Rev[erso]*: PONT. MAX. TR. POT. COS. II. Victoria sentada a la izquierda, sosteniendo con la derecha una patera.
22. El mismo anverso. *Rev[erso]*: P. M. TR. P. COS. IIII. P. P. Hércules de pie sobre una basa. Sostiene la porra y la piel de león.
23. Igual anverso. *Rev[erso]*: P. M. TR. P. COS. II. P. P. Figura de mujer, de pie, y con una rama en la derecha y un cuerno de la abundancia en la izquierda.
24. Idéntico anverso. *Rev[erso]*: P. M. TR. P. COS. IIII. P. P. Marte marchando hacia la derecha.
25. El mismo anverso. *Rev[erso]*: PONT. MAX. TR. POT. COS. II. Figura de mujer como en el reverso de la núm. 23.
26. [*Anverso*]: IMP. TRAIANO. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. V. P. P. Cabeza laureada de Trajano, a la derecha. *Rev[erso]*: S. P. Q. R. OPTIMO PRINCIPI. El emperador, de pie, armado de lanza, coronado por la victoria.
27. El mismo anverso. *Rev[erso]*: Idéntica leyenda que en la anterior. Mujer sentada, a la izquierda, sosteniendo una rama, a sus pies un niño arrodillado le tiende los brazos.
28. [*Anverso*]: IMP. TRAIANO. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. Cabeza laureada como en las anteriores. *Rev[erso]*: COS. V. P. P. S. P. Q. R. OPTIMO PRINC. La Equidad, de pie, llevando en la derecha una balanza y en la izquierda un cuerno de la abundancia.
29. Anverso como en los núm. 26 y 27. *Rev[erso]*: S. P. Q. R. OPTIMO PRINCIP. La Abundancia, de pie, entre el modio y una proa de navío.
30. Anverso como la anterior. *Rev[erso]*: La misma leyenda y figura, pero sin la proa de navío.
31. Anverso como la del núm. 28. *Rev[erso]*: La leyenda como en la del

mismo número. Figura de la Victoria, de pie, llevando una corona y una palma.

32. Anverso como la anterior. *Rev[erso]*: Igual leyenda que la anterior y del núm. 28. Figura de un Dacio, cautivo, con las manos atadas y sentado sobre un montón de armas. En el exergo la leyenda DAC. CAP.

33. Anverso y reverso como la anterior. Igual leyenda en el exergo; pero la figura del Dacio cautivo aparece de pie.

Rostre de Trajà, emperador de l'imperi romà durant els anys 98-117.

